

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.10>

ЕВОЛЮЦІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БІЖЕНЕЦЬ»

Алмаші І.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0001-7050-0308>

Алмаші М.М.,

кандидат юридичних наук,
Заступник Директора з науково-педагогічної роботи
ЦДН «Закарпатський інститут»
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
<https://orcid.org/0000-0003-1692-928X>

Алмаші І.М., Алмаші М.М. Еволюція визначення поняття «біженець».

Вказується, що наявність великої кількості біженців у світі свідчить про численні проблеми у мирному співіснуванні держав у різних регіонах планети, в тому числі на жаль і в Європі, де понад 10 мільйонів українців вже стали біженцями, внаслідок повномасштабної зухвалої російської агресії, крім того, є багато біженців в Європі, зокрема, і в Україні, від конфліктів в Афганістані, Сомалі, Сирії, Іраку, Грузії, Косово, Нагірному Карабаху. Всі ці люди внаслідок об'єктивних обставин змушені були покинути власні рідні домівки і стати біженцями. Наявність мільйонів біженців з різних куточків світу свідчить про потребу кардинальних реформ ООН, яка чимдалі тим важче забезпечує міжнародний правопорядок і вирішення конфліктів, а також свідчить про нагальну потребу удосконалення механізму захисту прав людини на універсальному рівні.

Відзначається, що еволюція поняття «біженець» триває протягом тривалого часу. Нині основний акцент у цій сфері в юридичній науці спрямований уніфікацію розуміння поняття «біженець» у міжнародному праві, насамперед, на універсальному рівні. Повномасштабна агресія РФ в Україні спричинила найбільшу в історії України хвилю біженців, нині тільки в ЄС, за офіційними даними ООН, вже знаходиться понад 8.1 млн громадян України, з яких статус біженця або притулок оформили вже 4.9 млн громадян України.

Зазначено, щоб особа була визнана біженцем відповідно до міжнародного права, вона має відповідати наступним умовам: перебування за межами країни своєї громадянської належності або постійного місця проживання (у разі, якщо особа не має громадянства); наявність цілком обґрунтованих побоювань жертвою переслідувань стати за ознакою раси, громадянства, релігії, при-

належності до певної соціальної групи чи політичних переконань; небажання чи неможливості користуватися захистом цієї країни; не належить до категорії тих осіб, на яких не розповсюджується дія Конвенції. Дія одночасно Статуту УВКБ ООН, Конвенції ООН про статус біженців 1951 р. й Протоколу щодо статусу біженців 1966 р. призвело до виникнення такої проблеми, як поява двох різновидів біженців: «мандатні» і «конвенційні».

Ключові слова: біженці, поняття «біженець», права людини, права біженців, правовий статус біженців, еволюція визначення поняття «біженець».

Almashi I.M., Almashi M.M. Evolution of the definition of the term «refugee».

It is indicated that the presence of large number of refugees in the world indicates numerous problems in the peaceful coexistence of states in various regions of the planet, including, unfortunately, in Europe, where more than 10 million Ukrainians have already become refugees as a result of full-scale brazen Russian aggression, in addition, there are many refugees in Europe, also in Ukraine, from areas of conflicts in Afghanistan, Somalia, Syria, Iraq, Georgia, Kosovo, Nagorno-Karabakh. As a result of objective circumstances, all these people were forced to leave their native homes and become refugees. The presence of millions of refugees from the different parts of the world proves the need for radical reforms of the UN, which is increasingly finding it difficult to ensure international law and order and conflict resolution, and also shows the urgent need to improve the mechanism of protection of the human rights at the universal level.

It is proved that the evolution of the concept of «refugee» continues for a long time. Currently, the main emphasis in this field in legal science is aimed at unifying the understanding of the concept

of «refugee» in international law, primarily at the universal level. The full-scale aggression of Russian Federation in Ukraine caused the largest wave of refugees in the history of Ukraine, currently only in the EU, according to official UN data, there are already more than 8.1 million citizens of Ukraine, of which 4.9 million citizens of Ukraine have already received refugee status or asylum.

It is noted that in order for a person to be recognized as a refugee under international law, he must meet the following conditions: stay outside the country of his citizenship or permanent residence (if the person is stateless); the presence of well-founded fears of becoming a victim of persecution based on race, religion, belonging to a certain social group, citizenship, political beliefs; unwillingness or inability to use the protection of this country; does not belong to the category of persons not covered by the Convention. The simultaneous operation of the UNHCR Charter, the 1951 UN Convention about Status of Refugees and the 1966 Protocol on the Status of Refugees led to the emergence of the such a problem as the emergence of two types of refugees: «mandatory» and «conventional».

Keywords: refugees, concept of «refugee», human rights, rights of refugees, legal status of refugees, evolution of the definition of the term «refugee».

Постановка проблеми. У сучасній науці конституційного права, в контексті розвитку правового статусу біженців в Україні і за міжнародним правом, удосконалення системи захисту прав людини, російської агресії, яка спричинила величезну кількість біженців – громадян України в країнах ЄС, важливого практичного і теоретичного значення набуває дослідження проблематики еволюції визначення поняття «біженець».

Наявність великої кількості біженців у світі свідчить про численні проблеми у мирному співіснуванні держав у різних регіонах планети, в тому числі на жаль і в Європі, де понад 10 мільйонів українців вже стали біженцями, внаслідок повномасштабної зухвалої російської агресії, крім того, є багато біженців в Європі, від конфліктів в Афганістані, Сомалі, Сирії, Іраку, Грузії, Косово, Нагірному Карабаху. Всі ці люди внаслідок об'єктивних обставин змушені були покинути власні рідні домівки і стати біженцями. Наявність мільйонів біженців з різних куточків світу свідчить про потребу кардинальних реформ ООН, яка чимдалі тим важче забезпечує міжнародний правопорядок і вирішення конфліктів, а також свідчить про потребу удосконалення механізму захисту прав людини на універсальному рівні.

Стан дослідження. Дана проблема є актуальною і вона є предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: А.Ібрагімова[1], та Н.Шукліної[2]. Часткову дану проблематику також до-

сліджували такі науковці як: Д. Белов, Ю. Бисага, Т. Петрик, В. Погорілко, М. Товт, Ю. Шемшученко.

Мета статті. Мета даної публікації полягає в тому, щоби охарактеризувати еволюцію визначення поняття «біженець».

Виклад матеріалу дослідження. Згідно ст. 3 Конституції України[3] людина, її життя та здоров'я, честь й гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю в Україні, а права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Згідно ст. 26 Конституції України іноземці й особи без громадянства, які перебувають на законних підставах в Україні, користуються тими ж самими правами і свободами, і несуть такі самі обов'язки, як й громадяни України, – за винятками, встановленими відповідно Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави. Держава зобов'язана забезпечити функціонування механізму реалізації і захисту прав та свобод людини. Компетентні державні органи забезпечити мають охорону та захист прав і свобод людини [4, с. 40]. Права біженців є невід'ємною складовою єдиної системи прав людини.

Не дивлячись на визнання проблематики біженців на глобальному рівні – в рамках ООН, існують відмінності в нормативному визначенні поняття «біженець». Так визначення поняття «біженець» є відмінним у Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»[5] і в Конвенції ООН про статус біженців[6]. Згідно із ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» біженець – це особа, яка не є громадянином України й внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, національності, громадянства (підданства), віросповідання, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває зараз за межами країни своєї громадянської належності і не може користуватися захистом цієї країни чи не бажає користуватися цим захистом, унаслідок таких побоювань, або ж, не маючи громадянства (підданства) й перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, вона не може або ж не бажає повернутися до неї, унаслідок зазначених побоювань.

Відповідно до ст. 1 Конвенції ООН про статус біженців: термін «біженець» означає таку особу, яка внаслідок подій, які відбулися до 01.01.1951 р., і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, громадянства, релігії, належності до певної соціальної групи або політичних поглядів знаходиться нині за межами країни своєї національної належності, і яка не в змозі користуватися захистом цієї країни чи не бажає користуватися таким

захистом унаслідок таких побоювань; або ж, не маючи визначеного громадянства й знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання у результаті подібних подій, не може або ж не бажає повернутися до неї унаслідок таких побоювань.

В тих випадках, коли певна особа є громадянином декількох країн, то термін «країна її національної належності» означає будь-яку із країн, громадянином якої вона є, й така особа не вважається такою, яка позбавлена захисту країни своєї національної належності, якщо без жодної поважної причини, яка впливає із обґрунтованих побоювань, не скористалася вона захистом однієї із країн, громадянином якої вона є.

На думку науковців конституційного права, зокрема Н.Шукліної, таке нормативне визначення поняття «біженець» є занадто громіздким, має фрази більше морального, ніж правового характеру типу «не бажає користуватися», «не бажає повернутися» та ін., і, отже, не дозволяє в достатній мірі розкрити юридичну природу цієї категорії фізичних осіб. Біженці у міжнародному праві розуміються як особи, які залишили країну, в якій вони постійно проживали, унаслідок переслідувань, військових дій чи інших надзвичайних обставин [2, с. 324].

Російська агресія в Україні призвела до жертв серед цивільного населення України і руйнування цивільної, в тому числі і енергетичної, інфраструктури, що змусило людей покинути свої домівки у пошуках безпеки, захисту та допомоги. Від початку повномасштабного вторгнення РФ за даними Агентства ООН у справах біженців вже понад 8,1 млн українців стали біженцями у Європі, з них майже 5 млн. подали заяви на отримання статусу тимчасового резидента. Так, станом на 7 березня в Болгарії перебуває 153 170 українців; у Чехії – 495 569; в Естонії – 43 485; Угорщині – 34 248; Латвії – 46 048; Литві – 75 197; Польщі – 1 564 711; Республіці Молдова – 107 728; Румунії – 118 855; Словаччині – 110 968 [7].

Нижче ми розглянемо еволюцію поняття «біженець» в юридичній науці. Поняття «біженець» є правовим терміном, який має універсальний характер, оскільки зміст його визначається відповідно до норм і принципів міжнародного права. Крім того, виникнення та подальший розвиток цієї категорії досить тісно пов'язаний із нормативно-правовими актами, які приймалися на міжнародному рівні [8, с. 288].

Тільки після Першої світової війни й створення Ліги Націй питання про біженців почало розглядатися як міжнародна проблема, яку потрібно було вирішувати, адже процес створення міжнародної системи, здатної реагувати на проблеми біженців і їх вирішувати, в той час повільно йшов. Перші визначення поняття «біженець», прийняті у період 1920–1935 рр. було сформульовано як відповідь

на міжнародно-правову прогалину, котра виникла внаслідок відмови біженцям в державному захисті. Відповідальність за дії індивіда несе на міжнародному рівні, як правило, відповідна суверенна держава, під захистом котрої він перебуває. Однак, якщо на думку держав, зв'язок між громадянином і державою переривався, жодне міжнародне утворення не несло відповідальності за його дії. Тому держави не мали бажання приймати осіб на своїй території, за яких ніхто не ніс відповідальності на міжнародному рівні.

Так, Рада Ліги Націй прийняла 26 лютого 1921 р. першу резолюцію щодо біженців, відповідно до якої проблеми біженців стали спеціальним предметом діяльності Ради та Асамблеї як один із напрямів діяльності Ліги Націй. У серпні 1921 року у Женеві на скликаній Лігою Націй з того ж питання конференції був започаткований пост Верховного комісара щодо біженців, на який був обраний Ф.Нансен.

05 липня 1922 р. на міжнародній конференції, скликаній Верховним комісаром, було прийнято Положення про отримання посвідчення особи для російських біженців, яке отримало назву «Положення про нансенівські паспорти» і підписане 53 державами. Після нього було прийнято Положення про посвідчення особи вірменських біженців, прийняте у 1924 р. Це були перші кроки міжнародного співтовариства з розробки основ правового статусу біженців [9, с. 47].

Уперше в міжнародно-правових документах було сформульовано поняття «біженець» щодо певної групи осіб в травні 1926 р. у Женеві на спеціальній конференції із питань російських і вірменських біженців. Відповідно до п. 2 Угоди, яка була прийнята на цій конференції, про видачу посвідчень особи вірменським та іншим біженцям, ним вважається будь-яка особа відповідного походження, яка не користується чи яка більше не користується захистом свого уряду і не набула іншого громадянства. Згідно із цим визначенням статус біженців визначається за трьома критеріями: 1) національне чи етнічне походження; 2) відсутність захисту з боку уряду країни походження; 3) не отримання іншого громадянства [1, с. 66-67].

Усі наступні міжнародно-правові документи, які приймалися протягом кількох наступних років, аналогічні містили критерії щодо надання статусу біженця.

Проте, характерна ознака вищевказаних визначень біженців полягає в тому, що вони стосувались в основному осіб російської, вірменської, асирійської, турецької, халдейської національностей, у них не було вказівок на причини виходу біженців із країн свого громадянства чи постійного місця проживання. Окрім того, на відміну від пізніше прийнятих договірних визначень поняття «біженець», не містили вони яких-небудь умов чи

підстав, із наявністю котрих пов'язано визначення поняття «біженець».

Отже, використання на практиці даного поняття "біженець" виявило його недосконалість, що у свою чергу, ускладнювало його застосування й вимагало розробки більш гнучких дефініцій. Саме тому, в подальших спробах визначення цієї категорії спостерігається тенденція щодо розширення критеріїв, на підставі яких може бути визнана особа біженцем. Так, в Резолюції «Правовий статус апатридів та біженців» 1936 р., прийнятої на черговій сесії Інституту міжнародного права у Брюсселі, поняття «біженець» визначено як «індивід», який внаслідок політичних подій, котрі раптово виникли на території держави його громадянської належності, залишив добровільно або примусово її і не набув нового громадянства, і не користується дипломатичним захистом будь-якої іншої держави.

Новацією даного визначення є поява у ньому причини втечі особи, а саме – політичні події. Аналіз даного визначення поняття «біженець» свідчить про те, що таке розширення критеріїв поняття «біженець» зумовлено політичними протиріччями, які мали місце в Європі в 1930-і роки [8, с. 290].

Проте, інші міжнародно-правові акти у сфері регулювання правового статусу біженців не відображали повною мірою ознак цього поняття. Зокрема, Конвенція про статус біженців, які прибувають з Німеччини 1938 р., визначала біженців як:

а) осіб, котрі мають німецьке громадянство й не мають іншого громадянства, стосовно яких доведено, що вони не користуються, юридично чи фактично, захистом уряду Німеччини;

б) осіб без громадянства, на яких не розповсюджена дія попередніх конвенцій або угод, які залишили територію Німеччини після оселення на ній й щодо яких доведено, що не користуються вони юридично або фактично, захистом уряду Німеччини.

Звичайно, всі ці перші спроби надати на міжнародному рівні чітке формулювання поняття "біженець" не можна вважати вдалим, оскільки вони базувалися на відсутності у міжнародного співтовариства відповідних практичних навичок щодо регулювання правового статусу біженця, необхідності швидкого реагування на появу у світі цієї категорії мігрантів, а також застосування поняття "біженець" до осіб певної національності, що гальмувало розробці універсального міжнародного визначення цього поняття.

Наступний розвиток статусу біженця у міжнародному праві пов'язаний насамперед із подіями Другої світової війни, а саме 40-х років ХХ ст., оскільки саме в ті часи спостерігалось масове переміщення людей в світі.

Так, в 1946 р. у рамках ООН створюється спеціалізована установа, яка отримує назву Між-

народна організація у справах біженців (далі – МОСБ). Остання у своєму Статуті надає визначення поняття «біженців». Так, згідно з п. 1 Розділу А Статуту МОСБ 1946 р. до числа біженців було віднесено: жертви нацистського чи фашистського режимів; іспанські республіканці; особи, котрі мали статус біженця ще до початку Другої світової війни із причин расового, релігійного, етнічного характеру чи внаслідок їх політичних переконань [1, с. 71].

Крім того, як видно зі змісту визначення, у ньому відокремлюється окрема категорія мігрантів, що має назву "переміщені особи". Розділ "В" Статуту містить визначення цього терміну. До них належать особи, які в результаті дій урядів фашистських, нацистських чи режимів, які брали участь в Другій світовій війні на боці фашистських режимів вислані були із країни свого громадянства чи попереднього звичайного місця проживання, або ж були змушені залишити їх, як, наприклад, особи, котрі були примушені до примусової праці або ж які були вислані за расовими, релігійними або політичними міркуваннями. Якщо причини, які спричинили їх переміщення, перестали існувати, то цих осіб слід репатріювати якомога скоріше.

Звичайно, на перший погляд, спостерігається схожість певна між категорією "біженець" і "переміщена особа", проте, порівняльний аналіз критеріїв, за котрими надавався той або інший статус, відрізняє два ці види мігрантів. Зокрема, наявність елементу переслідування, небажання чи неможливість користуватися захистом уряду країни свого нинішнього чи минулого громадянства характерним є саме для біженців.

Отже, редакція поняття "біженець", котру містив статут, стала однією із перших вдалих спроб міжнародного співтовариства використати термін "переслідування" як один з критеріїв, за яким особа може визнана бути біженцем.

Досить важливим також є положення Статуту згідно якого на визнання біженцем особи не впливає збереження чи втрата свого громадянства в момент визнання його біженцем [10, с. 3-4].

Діяльність МОСБ сприяла не тільки вдосконаленню правового регулювання статусу біженця, але вона отримала і тимчасовий мандат на реєстрацію, захист, переселення і репутацію біженців. З липня 1947 до січня 1952 рр. МОСБ надала допомогу у переселенні понад мільйону біженцям в треті країни, у репатріації 73 тис. людей й вжила заходів для облаштування 410 тис. переміщених осіб, котрі залишилися у своїх країнах.

В період функціонування МОСБ із метою активізації зусиль щодо надання допомоги біженцям було прийнято рішення про утворення Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН). В зв'язку із цим 01 січня 1951 року було затверджено статут цієї установи ООН, який закріпив нове формулювання поняття «біженець».

Так визначення поняття "біженець" стало предметом гострих дебатів, які проходили на 5-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН. На сесії обговорювалися 2 варіанти вирішення проблем: 1. Розробка визначення за «категоріями біженців» у якому б зазначалися конкретні групи осіб, котрі підлягають компетенції УВКБ ООН; 2. Розробка «універсального» визначення, в якому би перераховувалися характеристики осіб, що підлягають компетенції УВКБ ООН. Прихильники «універсального підходу» вважали, що він більше відповідає цілям новоствореної організації, оскільки допускає також і можливість появи нових груп біженців з аналогічними характеристиками і, отже, надання їм відповідної допомоги. А позиція противників такого підходу зводилася до того, що визначення таке поняття «біженець» може отримати заперечення із боку держав, що не бажають на себе брати зобов'язання, які не достатньо чітко сформульовані.

Результатом даного обговорення стало визначення, що складалося із двох частин й відповідало вимогам обидвох сторін. Так, відповідно до ч.1. п.6. Глави 2 Статуту УВКБ ООН до біженців відносять осіб, які вважалися біженцями відповідно до угод та конвенцій, що були прийняті раніше, а ч. 2. п. 6. Глави 2 Статуту визначала біженцем особу, яка внаслідок подій відбулися до 01.01.1951 року, й через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою релігії, расової належності, громадянства чи політичних поглядів за межами країни своєї національної належності перебувала і не у змозі користуватися захистом уряду даної країни, чи не бажає користуватися таким захистом, або ж внаслідок таких побоювань, або ж внаслідок причин, які не пов'язані із міркуваннями особистої зручності; або ж, не маючи визначеного громадянства й перебуваючи за межами держави свого колишнього місця проживання, не може або не бажає повернутися до неї унаслідок таких побоювань або із причин, які не пов'язані із міркуваннями особистої зручності [8, с. 292].

Оскільки за своєю правовою природою Статут УВКБ ООН був документом, який розробляли, насамперед, із метою регламентації діяльності цієї установи, то актуальним залишалася питання створення більш універсального багатостороннього міжнародного нормативно-правового акта, котрий поклав би обов'язок щодо забезпечення захисту біженців безпосередньо на держави, котрі надаватимуть притулок.

У зв'язку із цим на рівні із Статутом УВКБ розроблено було акт, що став базовим документом в сфері врегулювання правового статусу біженців - Конвенцію про статус біженців, яка була прийнята ООН у м. Женева 28.07.1951 року Конференцією уповноважених представників із питань статусу біженців та апатридів.

Конвенційне визначення поняття «біженець» складається із двох частин: перша – відносить до біженців осіб, котрі вважалися біженцями ще до попередніх міжнародних угод (їх перелік є в ст. 1 А п. 1), а вже друга надає визначення безпосереднє поняття "біженець". Так ст. 1А п. 2 Конвенції зазначає, що біженцем є будь-яка особа, котра внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками релігії, раси, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває нині за межами країни своєї громадянської належності та не може або ж не бажає користуватися захистом даної країни унаслідок зазначених побоювань; або особу, котра, не маючи громадянства й перебуваючи за межами країни постійного свого проживання внаслідок таких подій, не може або ж не бажає повертатися до неї внаслідок таких побоювань.

Крім того, наявність у Конвенції двох обмежень, часового та географічного, значним чином ускладнювало вирішення проблем біженців. Зокрема, часове обмеження полягало у тому, що відповідно до Конвенції право вважається біженцем не розповсюджувалося на осіб, які стали такими в результаті подій, які відбулися після 01 січня 1951 р. Суть другого міститься у розділі В ст. 1 Конвенції, де зазначається, що слова "події, які відбулися до 01 січня 1951" означають: а) події, які відбулися в Європі до 01 січня 1951 р. або б) "події, які відбулися в Європі або в іншому місці до 01 січня 1951 р." при цьому кожна договірною держава робить заяву під час підписання, ратифікації чи приєднання, вказуючи, яке із цих значень використовує вона для своїх зобов'язань за даною Конвенцією, тобто таким чином держави могли, використовуючи цей припис, обмежити і кількість біженців, яким надано буде допомогу саме за територіальною ознакою [8, с. 293].

У зв'язку із цим розроблено було окремий документ – Протокол щодо статусу біженців 1966 р. [11], який і зробив на той час Конвенцію універсальним міжнародним документом. Після його розгляду Генеральною Асамблеєю ООН він відкритий був для приєднання 31.01.1967 р. і набув чинності 04.10.1967 р. [12, с. 24]. Останній усунув і часові і географічні межі й визнав, що Конвенція поширюється також і на тих осіб, які стали біженцями унаслідок пізніших подій, тобто після 01 січня 1951 і що Протокол цей застосовується державами, що його підписали без жодних географічних обмежень. Протокол пов'язаний безпосередньо таким чином із Конвенцією, проте він є самостійним документом й приєднання до нього не обмежується участю в Конвенції [8, с. 294].

На сьогодні Конвенція і Протокол про статус біженців належать до числа тих міжнародних до-

говорів, які дістали найбільшу підтримку країн світу. До них приєдналися (в деяких випадках одного із них) 141 держава [13, с. 111]. В Україні нині є чинними обидва ці міжнародні договори з питань біженців на підставі на підставі Закону України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» від 10 січня 2002 року [14].

Права та обов'язки біженців в законодавстві України закріплені належним чином згідно міжнародно-правових стандартів, а основна проблема в сучасній Україні – у дотриманні законодавства про права біженців. Нерідко біженці стикаються зі труднощами у зв'язку з реєстрацією за місцем проживання, одержанням постійного або тимчасового житла, працевлаштуванням на новому місці проживання. Є труднощі і з медичним обслуговуванням і з пенсійним забезпеченням. Тому подальше удосконалення чинного законодавства України має бути спрямовано не тільки на конкретизацію окремих положень, але й на посилення гарантій статусу біженців [15].

Висновки. Отже, еволюція визначення поняття "біженець" триває протягом тривалого часу. Нині основний акцент у цій сфері в юридичній науці спрямовані уніфікацію розуміння поняття «біженець» у міжнародному праві, насамперед, на універсальному рівні. Повномасштабна агресія РФ в Україні спричинила найбільшу в історії України хвилю біженців, нині тільки в ЄС, за офіційними даними ООН, вже знаходиться понад 8.1 млн громадян України, з яких статус біженця або притулок оформили вже 4.9 млн громадян України.

Щоби особа була визнана біженцем відповідно до міжнародного права, вона має відповідати наступним умовам:

- 1) перебування за межами держави своєї громадянської належності чи постійного місця проживання (у разі, якщо особа не має громадянства);
- 2) наявність обґрунтованих цілком побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою релігії, раси, громадянства, приналежності до певної соціальної групи чи політичних переконань;
- 3) небажання чи неможливість користуватися захистом цієї країни;
- 4) не належить до категорії тих осіб, на яких не розповсюджується дія Конвенції.

Існування одночасно трьох міжнародних угод про які йшла мова вище, а саме: Статуту УВКБ ООН, Конвенції ООН про статус біженців 1951 р. та Протоколу щодо статусу біженців 1966 р., які діють і нині, призвело до виникнення такої проблеми, як поява двох різновидів біженців: «мандатні» і «конвенційні».

Існують перспективи і подальших наукових досліджень в даному напрямку, зокрема, щодо: прав біженців, міжнародно-правового статусу бі-

женців; реалізації біженцями права на свободу пересування.

Основними перспективами розвитку концепції біженців є вдосконалення поняття «біженець»; обґрунтування впровадження нових гарантій реалізації та захисту прав біженців.

Отже, ми у даній статті охарактеризували еволюцію визначення поняття "біженець".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ибрагимов А.М. Международно-правовое положение беженцев. Харьков: Фолио, 2004. 178 с.
2. Шукліна Н.Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): Монографія. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 424 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Савченко О. До визначення поняття обмеження прав і свобод людини та громадянина у діяльності міліції. Право України. 2004. № 8. С. 40–43.
5. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 16. Ст. 146.
6. Конвенція ООН про статус біженців від 28 липня 1951 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення 20.02.2023).
7. Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення 21.02.2023).
8. Панова Г.В. Історія становлення та розвитку поняття "біженець" відповідно до міжнародно-правової доктрини. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 28. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. С. 288–295.
9. Піскун О.С. Статус біженців та інститут притулку у міжнародному праві. Український часопис прав людини. 1997. № 1. С. 44–49.
10. Коваленко В.П. Права людини і біженці. Виклад фактів. Всесвітня кампанія за права людини. Х.: Фолио, 2002. 319 с.
11. Протокол щодо статусу біженців від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text (дата звернення 21.02.2023).
12. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. За ред. Ю.І. Римаренка. К.: Либідь, 2002. 312 с.

13. Малиновська О. Приєднання України до Конвенції ООН 1951 р. та Протоколу 1967 р. про статус біженців. Юридичний вісник. 2002. № 1. С. 109–112.
14. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців: Закон України від 10 січня 2002 року. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 17. Ст. 118.
15. Петрик Т.О. Права та обов'язків біженців в Україні. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/prava-ta-obovyazki-bizhencziv-v-ukra%D1%97ni/> (дата звернення 21.02.2023).